

greppet och ger även en välbehövlig avslutande diskussion i vilken relationen mellan de danska och norska kontexterna ges ett nödvändigt utrymme. Den norska »småskaligheten» i byggnadskulturen diskuteras som en naturlig del av olika lokala förutsättningar inom det dansk-norska riket.

Den svenska situationen belyses av Göran Alm i en artikel initialt koncentrerad kring en jämförelse mellan två arkitekter, närmare bestämt dansken Nicolai Eigtved och svensken Carl Hårleman. Alm konstaterar inledningsvis att båda utövarna, skolade i en europeisk tradition med huvudsakligen fransk och tyskt inflytande, kom att bli synonyma med stilkategoriern rokokon i sina respektive hemländer. Författaren menar dock att detta stilbegrepp hanterades olika i de båda utövarnas händer. Dansk rikedom får här symboliseras av byggnadsmaterialet sten medan den »strama» svenska stilen får nöja sig med puts. Bilden av det svenska 1700-talets byggnadskultur som »sträv» eller »stram» är numera en välkänd (och möjligen förlegad) *topos* inom den kanoniska historieskrivningen. Alm låter vidare artikeln huvudsakligen beröra Carl Hårlemans verksamhet som förnyare av den svenska herrgårdstypen. Utmärkt nog berör han, om också kortfattat, det faktum att Sveriges palatsbyggnadsperiod inte infaller under 1700-talet utan huvudsakligen under 1600-talets stormaktstid, under vilken den svenska eliten hade tydliga aristokratiska förtecken och profilerade sig i stadsrummet därefter. I en antologi som diskuterar palatsbegreppet i de nordiska länderna blir dylik information av absolut högsta vikt eftersom den utkrystalliserar skillnader, avarter och enskilda förutsättningar.

Två artiklar i boken behandlar exklusivt kungliga kontexter fastän med skiftande användningsområden. Vibeke Andersson Møller diskuterar Prinsens Palæ i Köpenhamn, ett 1600-talspalats ombyggt av Nicolai Eigtved åren 1743–1744. Gerda Petri behandlar ett av Amalienborgskomplexets i Köpenhamn fyra palats, Christian VIII:s Palæ. Ursprungligen byggt för att hysa medlemmar i den adliga familjen Levetzau, köptes det av kronprins Fredrik efter det kungliga residenset Christianborgs brand 1794. Møllers bidrag har en utpräglad byggnadshistorisk inriktning och utgör en intressant läsning i ljuset av denna specifika genre. Petris ansats är något bredare med en ingång mot de museala aspekter som flertalet av dessa byggnader omfattar. De kungliga perspektiven får en motvikt i Terje Bratbergs artikel där läsaren möter Trondheims borgerskap och dess strävan att klättra från köpmannaklassen mot godsägarstatus, samt hos Ulla Kjær som behandlar Thotts Palæ, en

byggnad vars långa historia och ägarlängder skildras ingående. Särskilt förtjänstfull är här skildringen av en lång kronologi med allt vad det innebär av funktionsförskjutningar och restaureringsaspekter. Det borgerliga temat fördjupas än mer i Einar Sørensens artikel om köpmannasläkten Arbo och dess byggnadsföretag över två generationer medan Bodil Møller Knudsen i sitt bidrag diskuterar såväl köksbyggnader som rådande matkultur inom en liten falang av det ryska hovet, stationerat i Horsens vid 1700-talets slut.

Sammantaget är detta en välskriven och välredigerad antologi med intressanta och tankeväckande bidrag av kunniga författare. Som ofta när det gäller denna typ av publikationer hade det dock varit bra om man tydligare hade specificerat sin tilltänkta publik. Visst kan boken läsas av många, men som forskare störs man av avsaknad av noter i artiklar med ett så specificerat innehåll. Inte minst när de arkivaliska källornas institutioner anges tillsammans med en behändig bibliografi. Bokens vetenskapliga tyngd hade ökat med enskilda noter för varje artikel utan att läsbarheten och tillgängligheten hade störts därav. Ett önskvärt tillskott hade även varit en resonerande och summerande inledning, vilken kunnat utgöra en kontextualiserande ram för antologins ämne, nog så brett med tanke på det allmännordiska greppet. Nu vilar ansvaret att så att säga lyfta diskussionen från enskild empiri till bred reflektion på respektive författare och resultatet är inte alltid optimalt. Detta är synd med tanke på ämnets relevans för en bredare syn på 1700-talets kultur i de nordiska länderna, en eftersträvangsvärd ambition som också karakteriserar arbetet vid Dansk Center for Herregårdsforskning.

Sabrina Norlander Eliasson

Jan Andersen, *Poul Hansen Egede – en grønlandsforsker i 1700-tallet* (Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2007). 272 s.

Fra hvilket synspunkt kan videnskabshistorie skrives? I 1736 udtaler to grønlandere følgende, der også rummer et muligt svar: »Du er ung, men du har gjort os Gamle viise og sagt os saa meget som vi ikke har vidst». Den person, som omtales, er missionæren og videnskabsmanden Poul Hansen Egede, der er emnet for Jan Andersens bog. Og samme Jan Andersen synes i dele af sin bog netop at beskrive Egedes videnskabelige praksis med de to grønlandere som videnskabelig norm.

Poul Hansen Egede fulgte med sin far Hans Egede til Nuuk i Grønland i 1721, hvor en enkel koloni blev oprettet. Det blev begyndelsen på den danske kolonisation af landet. Fra starten af opholdet sendte faderen beretningerne hjem dels til missionskollegiet i København og dels til handelsselskabet i Bergen. Senere fortsatte sønnen faderens arbejde, og det er dennes videnskabelige bedrift, som Jan Andersen har sat sig for at undersøge. Som videnskabsmand er Poul Egedes pionerarbejde den grønlandske ordbog *Dictionarium Grönländico-Danico-Latinum* fra 1750. Bogen er ikke bare en bedrift i sig selv, men er ydermere vigtig både som en kulturel brobygger og som en betydelig betingelse for etableringen af et grønlandsk skriftsprog. Jan Andersen vil dog mere end blot at beskrive Egedes sproglige indsats, og bogen, der også omhandler Egedes bidrag til naturvidenskab og historie er tænkt som både biografi og et stykke videnskabshistorie.

Grønlands tidlige kolonisering findes godt beskrevet på et generelt plan. Mestendels består forskningen dog i studier om mission og handel, hvilket er blevet understøttet af arkæologiske undersøgelser, mens egentlig tesestyrede undersøgelser har været en mangel. Fine undtagelser leveres af Thomas Strack og Michael Harbsmeier, der henholdsvis behandler kolonisationen identitetshistorisk i forhold til kristendom og borgerlighed og grønlandske rejsebeskrivelser som et unikt eksempel inden for en tradition af »fremmede stemmer». Også Jan Andersens perspektiv er nyt, og hans bedrift er således at beskrive et problemfelt, der er næsten ubeskrevet i nyere forskning – men netop det videnskabshistoriske perspektiv giver visse problemer.

I bogens metodiske kapitel beskrives videnskab som et »plastisk begreb», og bogens svaghed er, at det forbliver det med at være efter endt læsning. Efter at have opstillet forskellige meget generelle synspunkter på videnskab, beskriver Jan Andersen, hvordan grønlænderne forud for kolonisationen besidder »en *form* for videnskab». I det efterfølgende argument forstås forskning som en måde at skaffe sig *kontrol* over omverdenen på, og videnskabelig praksis som et forsøg på at *forstå* den omgivende verden. Det er en sympatisk gestus mod grønlænderne, men i praksis også for vagt defineret.

I positiv forstand bidrager denne forståelse af videnskab og den stedvise identificering med grønlænderne til, at man får et ganske godt indblik i, hvordan Egedes forskningsmæssige praksis er en social proces. Vi hører således, hvordan Egede benytter sig af de grønlandske informanter Arnarsaq og Hans Pungioq,

der både er med til at vurdere bibeloversættelsernes kvalitet, men også deres moralske implikationer for grønlænderne. Det sidste betød, at dele af 1. Mosebog i første omgang blev fundet uegnet. Det er en interessant *pointe*. I negativ forstand bliver Andersens videnskabsdefinition for grovmasket til en fornuftig bedømmelse af europæisk 1700-talsvidenskab. Fremstillingen mangler i flere henseender en komparativ dimension: Hvad gør andre samtidige missionærer, hvad er problemstillingerne i samtidig sprogvidenskabelig forskning og så videre? Denne mangel kan også illustreres på anden vis. Fremstillingen dækker Egedes liv i Grønland samt som studerende på Københavns universitet. Egede udgav dog ikke sin grønlandske ordbog i denne periode af sit liv, men efter at han endegyldigt var rejst til Danmark for at blive. Denne kontekst mangler: Under hvilke vilkår arbejdede han, i hvilket miljø indgik han, og hvordan blev arbejdet bedømt i samtiden, kunne man have spurgt. De manglende svar betyder, at Egedes position i det samtidige forskningslandskab er uklart. På en gang bliver konsekvensen af den vage videnskabsdefinition, at for meget tages med i bogen, som Egedes holdning til de grønlandske shamaner og hans beskedne naturvidenskabelige bidrag – og at hans præstation nedvurderes, når han undervejs i beretningen pludselig bedømmes efter moderne sprogvidenskabelige kriterier. Her foreslår forfatteren retfærdigvis, at man må bedømme Egedes præstation inden for sin historiske kontekst. Men den kontekst bliver desværre kun i begrænset grad fremstillet. Hvilket ellers ville have givet fremstillingen et mere helstøbt præg – og bedre underbygget Egedes position som videnskabmand. Det er bogens store svaghed. Interessant er det dog, at Andersen påpeger, at Egedes sprogarbejde har linjer tilbage til arbejde af Olearius, Bartholin, Resen og de to missionærer Albert Top og faderen Hans Egede. Desværre sammenlignes personernes bidrag ikke.

I stedet for en videnskabelig kontekstualisering bliver vægten lagt på Egedes fremstilling af grønlandske forhold, hvilket underbygges i en række afsnit kaldt *narrativer*, som i praksis består af en lang række citater fra Egedes egne skrifter om Grønland. Poul Egedes bøger er fascinerende læsning, hvilket uddragene, der er systematiseret i emner som grønlændernes syn på naturen og Egedes på rationalitet, angakokker og dumme grønlændere, også viser. Grønland og dets beboere er på alle måder en udfordring for et kristent verdensbillede og byder på anderledes normer for høflighed, samvær med mere. Det giver fremstillingen en historisk tyngde, men sammen med de videnskabshistoriske mangler, får

fremtillingen undertiden mere præg af et alment biografisk portræt af Egede i Grønland, end af samme person som grønlandsforsker.

Jan Andersen formår således at give en grundig beskrivelse af Egedes praksis i Grønland, mens videnskabsmanden ved skrivebordet i Danmark helt mangler. Begge dele bør vel være en del af historien om grønlandsforskeren Egede.

Allan Sortker

Michael Bregnsbo, *Caroline Mathilde: magt og skabne* (Köpenhamn: Aschehoug Dansk Forlag, 2007). 280 s.

Den 1 oktober 1766 stod den brittiska prinsessan Caroline Mathilde – blott femton år gammal – brud i St James's Palace i London. Brudgummen, den sjuttonårige danske kung Christan VII, var inte på plats, utan företrädades av hertigen av York. Make och maka sågs i stället för första gången när vigseln upprepades i Köpenhamn i november samma år.

Så långt representerade Caroline Mathilde ett i mycket typiskt kungligt liv i sin tids Europa. Hon hade fostrats kungligt i en konfliktfylld familj vid ett intrigfyllt hov. Hon blev i sin ungdom en schackpjäs i storpolitiken; äktenskapet var en uppgörelse mellan staterna Danmark och Storbritannien. Hon var sin makes kusin och släktbanden löpte till flera troner. Och hon kom till ett likaledes intrigfyllt hov och en likaledes konfliktfylld familj, med alla de besvär som väntade en utländsk prinsessa (Christian VII:s syster, Sofia Magdalena, kom som bekant till Sverige under likartade omständigheter).

Men hennes öde bryter av. Hon dog 1775 – tjugofyra år gammal – i hannoverska Celle, sedan tre år förskjutet från sin tron och fördriven från sitt rike. Bakom sig hade hon lämnat en sinnesjuk make, en avrättad älskare, en tronarvinge och en oäkta – ehuru av maken erkänd – dotter. Hennes korta och avbrutna drottningbana utspelades kring ett dramatiskt skede i dansk historia. Den avrättade älskaren var Struensee, under de omvälvande åren 1771–1772 Danmarks faktiske styresman och radikale reformator.

Michael Bregnsbo, historiker vid Syddansk Universitet med fokus på det danska enväldet, har tagit sig an ett ämne som väckt intresse. För en svensk publik är ödesdramat kring Caroline Mathilde och Struensee le- vandegjort genom P. O. Enquists roman *Livläkarens besök*

(1999). I den omfattningsrika danska forskningen kan Asser Amdisens biografi *Til nytte og fornøjelse. Johann Friedrich Struensee 1737–1772* (2002) nämnas, och i England blev historien senast aktuell i Stella Tillyards *A Royal Affair. George III and his Troublesome Siblings* (2006).

Bregnsbos grepp tilltalar. Det är en politisk historia som tecknas. Författaren tar uttryckligen avstånd från försök att psykologisera. Boken, skriver han, handlar om Caroline Mathilde, men han söker inte ge ett »psykologisk porträt» (s. 14). Han betraktar henne i stället som en händelse (*begivenhed*) i dansk historia, och studerar hennes öde (*skabne*) utifrån tidens politiska liv och politiska kultur. Hon var, som det formuleras, »en brik i et politisk spil» (s. 14), och det är – underförstått – i detta politiska spel som insikterna om hennes öde står att finna.

Boken är skriven med lätt hand. Bregnsbo fattar mäterligt läsaren i handen och leder vägen genom en innehållsrik historia där den lilla berättelsen om Caroline Mathilde ges klangbotten i stora linjer och centrala förhållanden. I de inledande kapitlens skildringar av huvudpersonernas uppväxt och äktenskapets tillblivelse ges framställningar av såväl de båda staternas olikartade politiska och socio-ekonomiska liv (det kommersiella och parlamentariska England med dess »gentry» visavi det agrara och enväldiga Danmark med dess godsägare och *fastebønder*) som storpolitikens karta och diplomati. I kapitlet om Caroline Mathildes första tid i Danmark ges framställningar om enväldets egenheter, det danska hovets struktur och det dagliga livet där. När så Struensee gör entré – knappt halvvägs genom boken – förankras hans väg mot makten i tidens gryende medelklasskultur, den tyska (liksom naturligtvis den franska och danska) upplysningen, och hans radikala reformer ramas in av liberala strömningar, upplysning och statsfinansiella förhållanden. Det är med andra ord en givande framställning av *l'ancien régime* i dess danska tappning, med en brittisk prinsessa och en nordtysk läkare i dess mitt. Där finns den kungliga upphöjelsen, den aristokratiska dominansen, den pockande medelklassen – allt roterande kring enväldets mekanismer och hovvärdens logik.

Bokens styrka ligger just i detta: att dramat placeras in i sin politiska kontext. Bregnsbo ger uppfriskande och viktiga problematiseringar. Struensee – i så mycket en främmande fågel – var inte i sig något ovanligt inslag i det danska enväldet. Tvärtom: raden av rådgivare som de facto regerade Danmark i svaga regenters ställe var lång. Struensees maktövertagande 1771 innebar störtandet av en sådan herre: Bernstorff. Hans